

MAX WEBER'DE BİLİM, BİLİM ADAMI VE SİYASAL LİDERLİK KONUSU

H. Alpay KARASOY*

Özet

Bu çalışma, Alman sosyolog Max Weber'in "Meslek Olarak Bilim" ve "Meslek Olarak Siyaset" adlı iki yapıtından yola çıkılarak, onun bilim, bilim adamı ve siyasal liderlik arasındaki ilişkiye dair düşüncelerini ortaya çıkarmak için hazırlanmıştır.

Weber'in her iki konferansında da anlattıklarını özetleyerek onun bilim ve siyaset konusundaki düşüncelerini ortaya koyarak, bu iki yapıt arasında bir bağlantı kurulmuş, bilim adamı ve siyasal liderlik arasındaki ilişki konusunda Weber'in düşünceleri tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Weber Bilim, Liderlik, Bilim Adamı.

Abstract

This study is prepared to reveal German sociologist Max Weber's thoughts about relations between science, scientist and political leadership from his two works named Politics as Vocation and Science as Vocation.

Weber'in her iki konferansında da anlattıklarını özetleyerek onun bilim ve siyaset konusundaki düşüncelerini ortaya koyarak, bu iki yapıt arasında bir bağlantı kurulmuş, bilim adamı ve siyasal liderlik arasındaki ilişki konusunda Weber'in düşünceleri tahlil edilmiştir.

By summarizing Weber's both two conferences, his ideas about science and politics are described, a connection between these two works established and Weber's thoughts about scientist and political leadership were analysed.

Key Words: Weber, Science, Leadership, Scientist

Giriş

Bu çalışma, Alman sosyolog Max Weber'in "Meslek Olarak Bilim" ve "Meslek Olarak Siyaset" adlı iki yapıtından yola çıkılarak, onun bilim, bilim

* Dr., Hacettepe Üniversitesi.

adamı ve siyasal liderlik arasındaki ilişkiye dair düşüncelerini ortaya çıkarmak için hazırlanmıştır.

1864 yılında Erfurt'ta dünyaya gelen Max Weber'in babası profesyonel bir hukukçu ve Berlin'de Belediye Meclisi üyesi olup, sağ kanat liberaller arasında yer alıyordu. Annesi kültürlü ve liberal bir düşünceye sahip; aynı zamanda koyu bir Protestandı. Annesi ve babasının sık sık kavga ettiği bir ortamda yetişen Weber, hem siyasete çok meraklı hem de Protestanlığın öğretilerine önem veren bir insan olarak yetişti (Weber, Wikipedia The Free Encyclopedia).

Weber 1882'de babasının tavsiyesiyle Heidelberg Üniversitesi'ne girdi. Hukukun yanı sıra tarih, iktisat, felsefe gibi dersler aldı. Aynı zamanda Strassbourg'a giderek teyzesi Ida Baumgarten'in yanında bilimsel yönü çok kuvvetli olan profesörlerle tanıştı ve bunlarla girdiği ilişki neticesinde bir yandan entellektüel konuşmaların tadını alırken öte yandan da her birinin kendine özgü değerlerini anlamayı öğrendi (Gerth, Mills, Wrights, 1993: s. 9). Weber'in burada edindiği deneyimlerinin etkilerini, "Meslek Olarak Bilim" yapıtında ortaya atılan 'bilim anlayışı' ve buna ilişkin olarak ortaya koyduğu değer yargısında; ayrıca "Meslek Olarak Siyaset" yapıtında söz edilen 'sorumluluk ahlakı' ile "mutlak erekler ahlakı" arasındaki ayırmda görmemiz mümkündür.

Weber, 1893 yılında Berlin Üniversitesi hukuk kürsüsünde kadrosuz öğretim üyesi oldu. Ertesi yıl da Freiburg Üniversitesi'nde iktisat profesörü oldu (Ana Britannica, C: 22, 117). 1903 yılında çıkardığı "Roshier ve Knies: Tarihsel İktisat Biliminin Teorik Sorunları"¹ isimli yapıtında tarihsel iktisat bilimini eleştirerek iktisatçılığı bırakıp bundan sonra insanların eylemlerini açıklamaya çalışan sosyoloji bilimi üzerinde yoğunlaşacağını söyledi (Raymond, 1973: 14-15). Bundan sonra da bütün çalışmalarını sosyoloji ilmi üzerinde yoğunlaştırdı. Weber, sosyolojinin konusunun toplumsal davranışlar olduğunu söylemiş ve sosyolojiyi, toplumsal davranışı yorumlayarak anlamaya çalışan ve toplumsal davranışın oluşum süreci ve sonuçları açısından nedensel ilişkiler kuran bir bilim olarak tanımlamıştır. Kısaca Weber modern endüstri toplumunun temel özelliklerini sağlam bir biçimde kavrayıp ifade ettiği için, modern sosyolojinin kurucusu olarak da bilinir.

Weber'in yapıtlarından en çok yankı uyandıran, kuşkusuz "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü" (1904) isimli eseridir (Weber, 2002). Bu ya-

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Weber, **Max, Roshier and Knies: The Logical Problems of Historical Economics**, Free Press, New York, 1975.

pıta Weber, düşüncesinin genel çizgisini ortaya koymuştur: Weber'e göre adeta "insanoğlunun kaderi" olan rasyonelleşmenin kaynağı, Protestanlığın ahlakı tarafından sağlanan bir takım kültürel değişikliklere maruz kalmaktadır. Ancak Weber, Protestanlığın doğrudan doğruya kapitalizmi geliştirmiş olduğunu savunmamakta, sadece Kapitalizm'in gelişmesine yardımcı olacak olan ferdiyetçilik, rasyonel düşünce, çalışkanlık gibi kapitalist değerleri geliştirmiş olduğunu ileri sürmektedir. Weber rasyonelleşmenin sadece iktisadi alanda değil, siyasal, sosyal ve dinsel, insanın yaşamının tüm alanlarında gerçekleşmekte olduğunu ve bundan sonra da gerçekleşmeye devam edecek olduğu kanısındadır. Bu düşünce çalışmamızda ele alınacak iki yapıtta da görülmektedir.

"Meslek Olarak Bilim" 16 Ocak 1919'da, "Meslek Olarak Siyaset" ise 28 Ocak 1919'da Münih'teki bir öğrenci örgütünün isteği üzerine verilen iki konferanstan oluşmaktadır. Öğrenciler ilk önce Weber'den "Meslek Olarak Siyaset" konusunda konferans vermesini istemişler, ancak Weber bunun yerine "Meslek Olarak Bilim" konulu konferansı vermeyi teklif etmiştir. Öğrencilerin, bunu kabul emişler; daha sonra da Bayern İhtilali'nin lideri olan Kurt Eichner'den de "Meslek Olarak Siyaset" konferansını vermesini isteyeceklerini Weber'e söylemişler, bunun üzerine Weber, fikrini değiştirip bu konferansı da kendisinin vereceğini söylemiştir.

Her iki konferansın verildiği dönemde Almanya karışıktır. 1918 Kasım ayının ilk günlerinden itibaren çeşitli yerlerde sosyalist ayaklanmalar ortaya çıkmış ve bunların sonucunda 9 Kasım'da Cumhuriyet ilan edilmiştir. 11 Kasım'da I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Almanya, Bırakışma Anlaşması'nı imzalamıştı. Konferansın verildiği tarih olan Ocak 1919'da Almanya'da birçok öğrenci ve bilim adamı arasında devrim rüzgârları esmekteydi. Bu durumdan çok üzüntü duyan Weber, konferansta bilim ve siyasetin ne olduğunu, bir bilim adamı ve bir siyasetçinin nasıl olması gerektiğini anlatmaya çalışmıştır.

Siyasetle yakından ilgilenen Weber, ülkesinin yenilgisi gibi bir durum karşısında suskun durmamıştır. Kasım 1918'de Alman Demokrat Partisi kurulmuşu. Parti yetkilileri Weber'i Frankfurt'tan aday göstermeyi düşünüyorlardı. Fakat Weber 5 Ocak'ta yayımladığı bir bildiriyle aday olmayacağını açıklamıştır. Böyle bir durumda, bir bilim adamı ve bir siyasetçinin nasıl olması gerektiği sorunu, hatta bir kişinin bu iki işi yürütmesinin mümkün olup olmayacağı sorunu, Weber için de büyük önem taşımaktaydı. Böyle koşullar altında, üstelik ölümüne bir buçuk yıl kala verilen bu iki konferans;

hatta Weber'in kendini adadığı "bilim" ve her zaman yakından ilgilendiği "siyaset" gibi iki önemli konu üzerinde verilen bu iki konferansın öneminin çok büyük olduğu kuşkusuzdur.

Meslek Olarak Bilim

a) Bilim ve Bilim Adamının Değeri

Birinci Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış zamanın Almanya'sındaki üniversitelerde akademik kariyerin yükselmesi konusunda, şans ve talih rolünün olağanüstü ölçüde büyük olduğuna işaret eden Weber, çoğu araştırmacının kendisine yönelen haksızlıklara dayanamadıklarını ve akademik çalışmalarından uzaklaştıklarını, şans yaver gidenlerin de kendisini de bunlara dahil eder- çok hızlı bir şekilde yükseldiklerini görüyordu:

“Ben yeryüzünde talihin bu kadar büyük bir rol oynamadığı başka bir meslek dalı bilmiyorum. Bunu rahatlıkla söyleyebiliyorum; çünkü benimle aynı yaşta olanların benden daha başarılı çalışmalar yapmış olmalarına rağmen tesadüf eseri ben, çok genç yaşlarda profesörlüğe atanmışım. Bu sebeple talihleri ters gittiği için bütün liyakatlarına rağmen ayıklama mekanizmasından geçip hak ettikleri görevlere gelemeyen bir çok insanın durumuna karşı hassasiyet gösteriyorum”(Weber, 2004: 131-132).

O yıllarda muhafazakâr çevrelerin üniversite eğitimi üzerinde etkileri bir hayli fazlaydı. Özellikle yakın çalışma arkadaşlarından sosyal demokrat görüşlü Michels ve bir Yahudi olan Simmel bu tür haksızlıklara uğrayanlardan bazılarıydı. Weber, onların kariyerlerindeki gerilemeye bizzat şahit olmuştu (Giddens, 1992: 54). Bilim adamı için bu gerçeği göstermekle birlikte Weber, bir bilim adamının, karşılaşılabilceği her türlü haksızlığa katlanmaya hazır olması gerektiğini, gençlik yıllarını ve geleceğini riske etmeye razı olması gerektiğini, daha doğrusu bunlara katlanamayanların ve geleceğini riske atmayanların bilim adamı olamayacağını söylemiştir (Weber, 2004: 130).

b) Bilim Adamı Meslek Olarak Bilime Karşı Nasıl Tavır Takınmalı

Günümüzde bilimin olağanüstü bir ölçüde uzmanlaşma dönemine girdiğine ve bundan sonra da bu durumun süreceğine işaret eden Weber, böyle bir ortamda bir bilimsel araştırmacının, ancak o konuda tam bir uzman olduğu takdirde gerçekten saf bir başarı kazandığının bilincine varabileceğini söylüyor. Üçüncü şahıslar tarafından alayla karşılanacak kadar bir konuya "sarhoş" ve

tutkulu olabilen insanın ancak bunu gerçekleştirebileceğini, yani bilim adamı olabileceğini söylüyor. Weber bunun gerekçesini şöyle açıklıyor:

“Heyecan, (bilim adamı için) asıl belirleyici olan ‘ilham’ın varlık şartı olduğu için çok önemlidir. Bugün gençler arasında ilmin bir hesaplama işinden ibaret kaldığı ve ‘tıpkı fabrikalarda olduğu gibi, ruhen hissedilmeden, sadece kuru akılla laboratuvarlarda ve istatistik merkezlerinde üretildiği fikri yaygındır. Bu doğru değildir. Fabrikalarda bile sadece böyle bir ‘hesaplaşma işi’ yapılmamaktadır. Fabrikalarda da olduğu gibi, özellikle bilimsel araştırmalarda istenilen sonucun elde edilebilmesi için bir çeşit ‘fikirlerin’ doğması gerekir. Böylesi ‘fikirler’, yalnızca çok ciddi çalışmaların yapıldığı ortamlarda doğar. Yani ‘heyecan ve çalışma’ ikisi bir arada bulunduğu takdirde iyi fikirlerin doğuşuna kaynaklık edebilirler. Bir de fikirler bizim istediğimiz zaman değil, hiç beklemediğimiz zaman kendiliklerinden gelirler”(Weber, 2004: 136-137).

Buraya kadar gördüğümüz kadarıyla bir konuya delice tutkulu olan ve bu konu üzerinde ciddi çalışmaları sürdüren herkeste iyi fikirlerin doğabileceği gibi izlenim söz konusudur. Ancak Weber, bilim adamı için asıl önemli olanın ‘bilimsel esin’ duyup duyamayacağımız meselesi olduğunu ve bunun da ‘deha’ya ya da şansa bağlı olduğunu söylüyor. Ona göre bir bilim adamı çok çalışabilir; ancak aklına hiçbir zaman özgün bir fikir gelmez; çünkü bu konuda yetenekten yoksundur:

“Bilim adamı ilmi çalışmalarında bütün ihtimalleri göze almalıdır. Bu ihtimallere şans faktörü yani ilhamın gelip gelmemesi de dahildir. Bazen bir bilim adamı iyi bir araştırmacı olsa bile aklına orijinal hiçbir fikir gelmemektedir... Bir kişinin bir ilhama sahip olup olmadığı gizli bir mukadderata kalmış bir şeydir” (Weber, 2004: 138-139).

Weber'in bu düşüncesi, yani doğuştan sahip olduğumuz özellikler ya da "deha"ya göre kimin ne yapabileceğinin ya da ne yapamayacağını belli olduğu düşüncesi, gerek bu yapıtın diğer yerlerinde gerekse “Meslek Olarak Siyaset” yapıtında açık bir biçimde görülmektedir.

Bir bilim adamının akademik hayatta nasıl bir kişiliğe sahip olması gerektiği konusuna ilişkin olarak Weber, kendini tamamen ilmi çalışmalarına veren, başka bir ifadeyle mesleki davasına veren kişinin ilim alanında gerçek bir şahsiyet sahibi olduğunu söylemektedir. Bunun karşısında sadece çalıştığı bilimsel alanın pazarlamasını yapan ve bütün çalışmalarını popülist amaca yönlendirenlerin ilim alanında şahsiyetsiz kişiler olduğunu söylemektedir:

"Basit bir uzmandan ibaret olmadığımı nasıl kanıtlayabilirim ve bu alanda şimdiye kadar hiç kimsenin söylememiş olduğu bir sözü söylemeyi nasıl becerebilirim diye soran kişi şahsiyetten mahrumdur" (Weber, 2004: 143).

Weber, kendini deneyimleriyle ve popülist amaçlarla yaptığı çalışmalarını meşrulaştırmaya çalışan bilim adamının kişilikten yoksun olduğunu söylemekte ve bilim adamının kişilik sahibi olabilmesi için kendini, bütün varlığı ve ruhuyla elindeki işe adanması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Weber, bilim adamının değer yargılarından arınmış olması gerektiğini "ne zaman işe kişisel değer yargısını karıştırmışsa, gerçekleri tam olarak anlama olanağını yitirdiğini" söylemiştir. Kısacası bilim adamından beklenen entelektüel dürüstlük göstermesidir (Weber, 2004: 153).

Weber'e göre, entelektüel dürüstlüğün koşulu, olguları belirtmek, olgular arasında matematiksel ya da mantıksal ilişkiler kurmak, kültürel değerlerin iç yapılarını çözümlenektir. Ayrıca kültürün ya da tek tek kültür öğelerinin değerine ilişkin sorulara yanıt vermenin apayrı şeyler olduğunu görmek ve göstermektir. Doğa bilimlerinin değere ve anlamlılığa ilişkin sorulardan uzaklığını belirten Weber, aynı uzaklığı kültür bilimlerine ve hukuka da taşımaktadır:

"Hukuk ilmini ele alalım. Hukuk ilmi, hukukun yorumunda belli bir takım hukuk kaidelerinin ve yöntemlerinin kabul edilmiş olması halinde nelelerin geçerli olduğunu tespitte çalışmaktadır. Bu tespitte kısmen mantığın kendini emrettirici kurallarına bağlı kalır. Kısmen de geleneklerle yerleşmiş olan bir hukuk anlayışı içinde yer alır. Yoksa hukuk hukuk olmalıdır, bu kurallar vaz edilmelidir gibi suallere cevap aramaz. Hukuk sadece başarılı olmak isteyen birisi için bu hukuk kurallarının gayeye ulaşmada en uygun vasıtalar olduğunu belirtmektir" (Weber, 2004: 151).

Bu düşünce, yani bir insanın kendi mesleğine, işine hatta değer yargısına sadık olması gerektiği düşüncesi, hem bu konferansta hem de "Meslek Olarak Siyaset" konferansında görülmektedir.

Bilimin ne olduğu konusuna gelince Weber, bilimin her zaman ilerlemekte olduğunu ve ilke olarak bu ilerlemenin sonsuza kadar süreceğini söylemektedir. Her bilimsel başarının yeni soruları yaratacağını; 'geçilmek' ve 'eskitilmek' istediğini ve bilim adamının başkalarının kendilerinden daha ileri gideceklerini umut etmeden çalışamayacaklarını belirttikten sonra Weber, hiçbir zaman bir sonuca ulaşmayan ve ulaşmayacak olan bilimin anlamını sorgulamaktadır. Başka bir deyişle sonsuz ilerleyen bilimle ömrü sınırlı olan insanın hayatı arasındaki ilişkiyi sorgulamaktadır:

“İlmi araştırmalar ilerlemelere bağlıdır. Bir ilmi çalışmanın kaderi eskimektir. Her ilmi tatmin (çalışma) yeni sorular demektir. Her ilmi eser yenilerince geçilir ve eskir. İlme hizmet etmek isteyen kişi buna razı olmalıdır. İlke olarak bu ilerlemenin sonu yoktur” (Weber, 2004: 142).

Weber’e göre, bir kere uygulayıcılar için bilimin, salt pratik anlamında teknik amaçlar için yararlı olduğu söylenebilir. Ancak bizim için önemli olan bir akademisyenin mesleğine karşı içsel tutumunun ne olduğudur. Bu soruya cevap vermeye çalışırken Weber, diğer yapıtlarında da olduğu gibi burada da önemle “rasyonelleşme” ve entelektüelleşme sorunları üzerinde durmaktadır (Weber, 2004: 142). Weber, bilimsel ilerlemenin insanoğlunun eskiden beri geçirmekte olduğu rasyonelleşme sürecinin en önemli parçası olduğunu belirtmektedir. Bir vahşi içinde yaşadığı koşulları, örneğin günlük yiyeceğini elde etmek için ne yapması gerektiğini iyi bilir. Entelektüelleşme ve rasyonelleşme ise içinde yaşadığımız koşulları, çok iyi bilmek değil, isterse insanoğlunun her an öğrenebileceği bilgi ya da inanç demektir. Yani doğrudan bilgiye ulaşması ve bilgiyle insanların her şeyi hesaplayarak denetleyebileceğini bilmeleridir ki, bu da hala çok eskilerden o zamana kadar devam eden mistik düşüncenin tamamen yok edilmesi demektir (Weber, 2004: 142). Eskiden büyülerle halledilen işler, günümüz dünyasında teknik, bilimsel hesaplamalar ve tahminle halledilmektedir. Başka bir ifadeyle Weber, "ilerleme"yi dünyanın büyülerden kurtulma süreci olarak görmekte ve bu süreçte bilimin en önemli faktör olduğu kanısındadır. Açıkçası burada Weber 'ilerleme'nin salt pratik ve tekniğin ötesinde bir anlama sahip olup olmadığını sorgulamaktadır. Bu soruya cevap vermeye çalışırken Leo Tolstoy'un, ölümün bir anlamı olmadığı düşüncesinden hareket etmekte ve Tolstoy'a göre “uygar insanın bireysel yaşamı sonsuz bir "ilerleme"nin içinde yer alır ve ilerleme çizgisi üzerinde yürüyen kişinin önünde her zaman yeni bir adım olduğundan uygar insanın yaşamı, kendi içsel anlamı gereği hiç bitmemesi gerekir” düşüncesini kendi düşüncesine dayanak olarak kullanmaktadır. Weber, bu sefer böyle bir nitelik, taşıyan 'ilerleme'ye hizmet etmenin, dolayısıyla bilim gibi bir mesleğin anlamlı olup olamayacağını sorgulamaktadır. Bu soruya cevap vermeye çalışırken, artık bir bilim adamının nasıl olması gerektiğinin değil, insanlığın tüm yaşamı içinde bilimin görevinin ve değerinin ne olduğunun düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir (Weber, 2004: 136-143).

c) Bilimin Sınırı, Katkısı ve Bilimin Ne Olduğuna Dair

Weber eski zamandan günümüze kadar uzanan süreç içinde bilimin anlamının değişmiş olduğunu iddia etmektedir. Platon'u örnek göstererek Helenlerin 'kavram'ı keşfinden ve Rönesansın deneyci yaklaşımından söz ederek, Helenler için bilimin gerçek doğaya giden yol olduğunu söylemektedir. Tanrı'nın eserlerini fiziksel olarak kavramaya çalışan müspet bilimlerin ortaya çıktığı 17. yüzyılda ise (müspet) bilim, Tanrı'ya giden yol demektir. Dönemin düşünürleri insanlar mutluluğa ulaştırmanın yolunu hep bilimde aramışlardır. Bu anlayışı şiddetle eleştiren Weber, bilimle mutluluğa giden yolun keşfedilemeyeceğini, bilimin dinin yerini dolduramayacağını söylemektedir. Başka bir deyişle Weber, bilimle din arasında, rasyonel olguyla irrasyonel olgu arasında bir çizgi çizmiş olmaktadır. Onun bu düşüncesi, Numenler dünyasıyla Fenomenler dünyasının varlığını ileri süren Kant'ın düşüncesinden yana olurken, dünyanın bu şekilde ikiye ayrılmasına karşı çıkan Hegel'in düşüncesine karşı çıkmaktadır.

Weber bilimin, gerçek varlığa, doğaya, Tanrı'ya ve mutluluğa giden yol olmadığının ortaya çıktığı günümüzde bilimin görevinin ne olduğunu sorgulamaktadır. Bu soruya cevap vermeye çalışırken de yine Tolstoy'un düşüncesinden hareket etmekte ve onun örneklerine başvurmaktadır. Tolstoy'a göre bilim, bizim için en önemli olan "nasıl yaşayacağız?" sorusuna cevap vermediği için anlamsızdır (Weber, 2004: 149). Bunun yanında Weber, "yine de bilimin bir yararı yok mu?" diye sormaktadır. Bu soruyu yanıtlamaya "bilimin varsayımı!" sorununu ele alarak başlamaktadır. Genelde bilimsel çalışmanın sonuçlarının önemli, yani "bilinmeye değer" olduğu varsayılmaktadır. Örneğin tıp uğraşının başlıca varsayımı, hayatı korumak ve acıyı olabildiğince azaltmaktır. Oysa hayat yaşanmaya değer midir? ya da ne zaman yaşanmaya değerdir? sorularına tıp cevap vermez. Yine bu varsayımın bilimsel yöntemlerle kanıtlanması da mümkün değildir. Yalnız doğa bilimleri değil tüm bilimlerin varsayımının anlamı kişilere göre değişmektedir:

"Bir bilginin bilinmeye değer oluşu sadece teknik faydaları ve başarılar sağlamasından dolay değildir. Bu bilgiler ilmin bir "süluk" olması dolayısıyla ve zati itibariyle değerlidir" (Weber, 2004: 150).

Weber, kendisinin ilgilendiği bilim dallarını olan sosyoloji, tarih, iktisat, siyaset bilimi ve kültür felsefesi gibi konuları da ele almıştır. Ancak üzerinde en çok durduğu konu ise siyaset bilimi konuları ve bunların bilime yansımaları olmuştur (Weber, 2004: 150-153).

Weber, pratik siyasetin sınıfta o dersin hocası tarafından ele alınmasının yanlış olduğunu söylemektedir. Bunun nedenini pratik açıdan şöyle açıklamaktadır:

“Hele siyaset ilmiyle uğraşan bir öğretim üyesinin sınıfında siyasetin hiç işi yoktur. Zira siyaset yapmak, yani siyasi bir tutum içinde olmakla siyasi kurum ve siyasi partilerin tahlillerini yapmak birbirinden tamamen farklı şeylerdir. Siyasal bir mitingte konuşan kişi şahsi tutumunu saklamaz. Hatibin burada sarf ettiği sözler ilmi tahlil aracı değil propaganda ve taraftar toplama aracıdır. Yani bir mücadele aracıdır. Bundan dolayıdır ki, bir derste ya da sınıfta kelimeleri, siyasal mitingteki bir hatibinki gibi kullanmak büyük bir cürümdür... binanenaleyh hakiki bir hoca gerek açıkca olsun gerekse ima yoluyla olsun talebeye kürsüden belli bir siyasi tutumu empoze etmekten kaçınır.” (Weber, 2004: 152).

İşte Weber’e göre, hocadan beklenen tek şey, "olguları belirtmek, matematiksel ya da mantıksal ilişkileri kurmak, kültürel değerlerin içyapılarını çözümlemek, kültürün ya da tek tek kültür öğelerinin değerine ilişkin soruları yanıtlamak, kişinin kültürel ve siyasal topluluklarda nasıl hareket etmesi gerektiğini göstermektir. İşte bu sorulara yanıt vermek de “entelektüel dürüstlük” olarak ifade edilebilir. Başka bir deyişle “Hocadan beklenen tek şey entelektüel dürüstlüktür” (Weber, 2004: 153). Hoca niçin entelektüel dürüstlük sergilemem gerekiyor diye bir soru sorarsa ona verilecek cevap aynen şudur: "Peygamberin ve demagogun akademik kürsüde işi yoktur" (Weber, 2004: 153). Çünkü, Peygamber ve demagogların, eleştiriye açık bir ortamda, yani sokaklarda istediklerini söylemeleri uygundur. Zira sokak eleştiriye açıktır. Beğenmeyen itiraz eder; çeker gider. Onların, eleştiriye açık olmayan sınıf gibi bir ortamda istediklerini söyleme hakları yoktur. Çünkü, öğrenciler, hocanın dersine girmek zorundadırlar ve dolayısıyla söylediklerini de dinlemek zorundadırlar. Ayrıca Hocanın sınıfta kendi karşısında onu eleştirecek kimsenin olmaması gibi durumlarından yararlanarak kendi siyasal damgasını öğrencilere vurmaya çalışması, son derece sorumsuz bir davranıştır. Hocanın görevi, eğitilmemiş fakat algılama yeteneği olan öğrencilerine bilimsel sorunları anlamalarına yardımcı olmak ve bunlar hakkında bağımsız ve özgün düşünce üretmelerini sağlayabilecek biçimde anlatmaktır (Weber, 2004: 154).

Pratik siyasetin sınıfta ele alınmasının yanlış olduğunun daha derin bir nedenini ortaya koymak için Weber, bilimin sınırına değinmekte ve ilim

adamının çalışmalarına değer yargılarını empoze etmesinin sakıncalarına değinmektedir. Dünyada var olan çeşitli değer yargısı sistemleri² birbirleriyle bağdaşmayan bir biçimde çatışmakta olduğundan, kişisel görüşleri "bilimsel" açıdan savunmaya çalışmak ilkesel olarak anlamsızdır. Bu çatışma üzerinde egemen olan "bilim" değil "kader" olduğundan insanlar bilimle ancak her sistemin Tanrısının kim ya da ne demek olduğunu anlayabilirler. Dolayısıyla böyle bir bilimin yapılması gereken sınıfta, kişisel siyasal görüşlerin ele alınması doğru değildir. Herkesin görüşlerine göre birisi için Tanrı olan bir şey, başkası için şeytan olabilir. Herkes kendisi için hangisinin Tanrı olup hangisinin şeytan olduğuna karar vermek zorundadır (Weber, 2004: 155). Açıkçası Weber, tüm dünya için geçerli olan tek bir görüşün varlığını reddetmektedir. Öte yandan öğrencilerin dersten yanlış şeyler beklediklerine; "salt çözümlenmelerden ve olguların ortaya koyulmasından daha fazla bir şey yaşamak" istediklerine, başka bir deyişle bir hoca değil bir lider istediklerine işaret etmektedir:

“Buradaki hata gençlerin hocada hocalıktan başka bir şer aramalarıdır. Onların istedikleri hoca değil bir liderdir. Ama bizler sadece hoca olarak bu kürsüye getirilmiş bulunuyoruz. Önderlik ve hocalık birbirinden apayrı şeylerdir” (Weber, 2004: 158).

Bundan sonra Weber, bilimin pratik ve kişisel yaşama ne gibi katkıları olabilir sorusunu sormaktadır. Bilimin amacı yalnızca düşünme yöntemleri ve bunun için gerekli araçları öğretmek değil, aynı zamanda sorunlara ve ilgili konulara açıklık kazandırmaktır. Başka bir ifadeyle bilim, bir amacın gerçekleştirilmesi için hangi aracın kullanılmasının uygun olacağını, o aracın kullanılması sonucunda ne gibi yan etkilerin ortaya çıkabileceğini bize öğretmektedir. Dolayısıyla hoca, bir amacın gerçekleştirilmesi için kullanılması düşünülen aracın haklı kılınıp kılınmaması sorusuna karar verilmesini öğretebilir; bundan fazlasını öğretmez. Yani bir insan hangi mutlak dünya görüşü doğrultusunda hareket edeceğini kendisi seçer, hoca ona kendi dünya görüşünü zorlayamaz; sadece ona nasıl seçim yapması gerektiğini ve sorumluluk duygusunu kazandırır ki, bu onun asli görevidir (Weber, 2004: 162). Kısaca söylemek gerekirse Weber, modern üniversitelerin uzmanlık eğitimi verip bunun yanı sıra tamamen bilginliğe yakışan bir “düşünsel dürüstlük” kazandırmayı amaçladıkları takdirde daha faydalı olabilecekleri kanaatinde-dir. Ayrıca, tüm öğrencilerini birer uzmana dönüştürmeyi istemek şöyle dur-

² Weber, her bir değer yargısı sisteminin kendi başına bir "Tanrı" olduğunu söylüyor.

sun, kendi nihai hayat kararlarını hocalarının müdahalesinden bağımsız bir şekilde almalarını sağlamak için öğrencilere dokunulmamasını istemektedir (Ringer, 2003: 173).

Daha önce de değindiğimiz gibi Weber günümüzde çeşitli değer yargısı sistemlerinin var olduğunu söylemiş ve bunların her birini de Tanrılar olarak nitelendirmişti. İşte bu yargı sistemlerinin birbirleriyle bağdaşmaz biçimde çatışmakta olduklarını ve her insanın bu tanrılardan birini seçmek zorunda olduğunu belirtmişti. Ancak şimdi Weber, "Nasıl yaşamalıyız?" sorusunu, başka bir deyişle "Savaşan Tanrılardan hangisine hizmet etmeliyiz? Yoksa bambaşka bir Tanrıya mı hizmet etmeliyiz?" tarzında soruları yanıtlayabilenin yalnızca bir peygamber ya da kurtarıcı olabileceğini söylemektedir (Weber, 2004: 164). Artık peygamber ve kurtarıcının var olmadığı günümüz dünyasında, onların yerini profesörlerinin doldurmasının mümkün olmadığını hatta bunun yanlış olduğunu da belirtmektedir.

Meslek Olarak Siyaset

Weber, bu konuşmasında, bilim ve bilim adamı konusunda da olduğu gibi, siyasette de bir tarafta olmak ve olması gerekenleri anlatmak yerine, zamanın Almanya'sında olan biteni çözümlenmeye ve anlamaya; daha doğrusu gündemi yorumlaya ve analiz etmeye çalışmıştır. Hayatı boyunca açık bir siyasal kimlik benimsemeyen Weber, "Meslek Olarak Siyaset" adıyla dilimize çevrilen konuşmasına şöyle başlar:

"Yapmamı istediğiniz bu konuşma birçok nedenden ötürü sizi kesinlikle düş kırıklığına uğratacaktır. Siyasete eğilimi konu alan bir konuşmada doğal olarak, günün sorunları karşısında tutum almamı beklersiniz. Oysa bu noktaya ancak konuşmamın sonunda ve tam anlamıyla, insan davranışının bütünselliği içindeki anlamıyla ilgili bazı sorunları ele alırken değineceğim. Demek ki, ne tür bir siyaset yapmalıyız ya da kendi siyasal etkinliğimize ne tür içerikler kazandırmalıyız gibi soruları konuşmamızın bütünüyle dışında bırakacağız. Gerçekte bu soruların burada ortaya koyduğumuz genel sorunla hiçbir ilişkisi yoktur; sözünü ettiğim genel sorun şu: Siyasete eğilim nedir ve ne gibi bir anlama sahip olabilir?" (Weber, 1993: 78).

Weber, siyasetin öncelikli konusu olarak "devlet/çağdaş devlet"i görmüş ve bunu incelemiştir.

a) Çağdaş Devletin Özelliği

Weber, konferansın asıl konusu olan siyasal liderin nasıl olması gerektiği konusunu açıklığa kavuşturmak için ilk önce siyaset ile çağdaş devletin tanımlarını yapmaktadır. Weber'in siyaset sosyolojisi kuramı güç, hükmetmenin tanımlanması ve meşru otorite tiplmesi üzerine kuruludur. O siyaseti, bir siyasal topluluğun (devletin) önderliği ya da bu önderliği etkilemeye çalışan bir davranış olarak tanımlamaktadır. Sosyoloji açısından siyasal bir topluluk olan çağdaş devleti de, belli bir arazi içinde, fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğu olarak tanımlamıştır (Weber, 1993: 79). Yani çağdaş devlet, şiddet kullanma hakkının tek kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bu tanım göz önünde tutulduğunda günümüzde siyasetin anlamı, ister devletler arasında olsun, isterse devlet içindeki gruplar arasında olsun, gücü paylaşmaya ya da gücün dağılımını etkilemeye çalışmak olarak karşımıza çıkmaktadır. O zaman devleti, meşru şiddet araçlarıyla desteklenen, insanın insana egemenlik kurma ilişkisi olarak tanımlanabilmektedir (Weber, 1993: 80). Bu tanımdan hareket edersek bireysel şiddet kullanılması ya da bireysel şiddetin her türlü devlet tarafından yasaklanmıştır Burada Weber, modern devletin asli görevinin yurttaşların haklarını korumayı üstlenmek olduğuna işaret etmektedir (Axtmann, 1998: 46).

Weber, devletin egemenliğini toplum üzerinde uygulama görevinin amaca uygun eğitim görmüş ve uzmanlaşmış olan kamu görevlilerine ait olduğunu söylemektedir. Başka bir ifadeyle, onun gözünde, "Devletin sınırları içinde egemenliğini sürdürebilmesinin vazgeçilmez ve olmazsa olmaz nitelikteki aracı bürokrasidir (Nur, 2003: 25).

Weber, devletin varlığının devam etmesi için egemenlik altında olanların tâbi oldukları otoriteye itaat etmeleri gerektiğini söylemekte ve egemenliğin dayandığı içsel gerekçeleri ve dışsal araçları açıklamaktadır.

Weber'e göre, egemenliği meşrulaştıran içsel gerekçeler (meşru otorite tipleri) şunlardır:

(1) Geleneksel otorite: Ezeli geçmişin otoritesidir. Eski gelenek ve görenekleri koruma eyleminin devam edilmesi sonucunda bu eylemin kutsallaştırılmasıdır.

(2) Karizmatik otorite: Olağanüstü kişiliğin otoritesidir. Yani bir kişiye duyulan mutlak bağlılık ve güvence, onun kahramanlığına ya da başka niteliklerine inanmaya dayanan otorite tipidir.

(3) Yasalara dayanan otorite: Yasaların geçerliliğine ve rasyonel kurallara dayanan, işlevsel yetkiye inanmaya bağlı bir otorite tipidir. Yasalar tarafından yüklenilmiş ödevlerin yerine getirilmesinde itaat esastır (Weber, 1993: 81).

Weber, bu üç otorite tipinin saf tipler olduğunu, gerçek hayatta bu saf tiplerin pek görülmediğini, ancak hangi egemenlik tipinin özelliklerinin ağır basacağına ise, o dönemin özelliklerinin etkili olacağını söylemektedir. Başka bir ifadeyle, tarihin her döneminde devlet şiddet kullanma hakkına sahiptir; ancak bu üç otorite tipi insanın insana egemenliği ilişkisi üzerinde kurulan devletin tarihsel özelliğinin bir ürünüdür. Anlaşılabileceği gibi çağdaş devletin tarihsel özelliği üçüncü otorite tipi, yani "yasalara dayanan otoritedir. Ancak Weber bunlar arasında ikincisi; yani karizmatik otorite tipi üzerinde de önemle durmaktadır. Bunun nedeni olarak, bu konferansta önem verilen siyasetteki *beruf* fikrinin kökünün karizmatik otorite tipinde olduğunu söylemektedir.

Egemenliğin dayandığı dışsal araçlara gelince Weber, bir insanın iktidar mücadelesinden galip çıkması için sadece karizmatik lider olması yetmeyeceğini, onun emirlerindeki yardımcı araçların öneminin çok büyük olduğunu söylemektedir. Weber, bir siyasal liderin egemenliğinin sürdürülebilmesi için bir yandan yönetici kadroların davranışlarının kendisine itaat için şartlandırılması gerektiğini, öte yandan bazı durumlarda gerekli olan fiziksel şiddetin kullanılması için gerekli maddi araçların denetlenmesi gerektiğini söylemektedir. Bir de yönetici kadroların, yalnız meşrutiyet kavramıyla değil, maddi ödül ve toplumsal onur gibi kişisel çıkarlar dolayısıyla iktidar sahibine itaat ettiklerini söylemektedir (Weber, 1993: 82).

Weber, bir iktidar sahibine ait olan iki araç; kişisel yönetici kadroları ile yönetimin maddi aracı arasındaki ilişkiye de değinmiş ve birincisinin ikincisine sahip olup olmaması sorununu ortaya atmıştır. Özellikle feodal dönemdeki devleti örnek veren Weber, devleti belli bir arazi içindeki egemenliğin aracı olarak fiziksel gücün meşru kullanımını tekelinde tutan bir örgüt olarak tanımlamış ve devletin yönetimin maddi araçlarına sahip olan siyasal lider ile onun altında yönetimin maddi araçlarından tamamen kopuk olan yönetici kadro tarafından yönetildiğini söylemiştir (Weber, 1993: 84).

b) Profesyonel Siyasal Liderler Kimdir?

Weber, öncelikli olarak profesyonel politikacıların nasıl ortaya çıktığını açıklamayarak izahatına başlamıştır. Ona göre, yönetimin maddi araçlarını yönetici kadrodan alma süreci dünyanın her yerinde yaşanmıştır ve bu süreç içinde "profesyonel politikacılar" gurubu ortaya çıkmıştır. Bunlar bir yandan hükümdarın politikalarını yürüterek geçimlerini sağlamışlar bir yandan da yaşamlarına manevi bir içerik kazandırmaya çalışmışlardır (Weber, 1993: 84-85).

Weber "profesyonel politikacılar"ın konumunu açıklığa kavuşturmak için politikacıları iki gruba ayırmıştır:

1. Meslek olarak siyaset yapanlar,
2. Yan faaliyet olarak siyaset yapanlar.

Meslek olarak siyaset yapanlar için hem maddi hem de manevi olarak siyaset "hayati önem" taşımaktadır. Yan faaliyet olarak siyaset yapanlar ise, siyaseti bir hobi olarak görülmektedirler ve gerektiğinde siyasete girerler. Bunların büyük bir kısmı, yaşamını tümüyle siyasete vermemiş, siyasetle geçici ilişki kurmaktan öteye gitmemişlerdir. Bu tür yardımcı güçler hükümdarlar için yeterli olmadığından, hükümdarlar kendilerine bütün varlığıyla hizmet edecek ve kendisini bu hizmete adayacak kadrolara ihtiyaç duyarlar. Dolayısıyla bunu asıl uğraş haline getiren bir yardımcı kadrosu yaratmaya çalışırlar. Böylece profesyonel politikacılar gurubu ortaya çıkmaktadır (Weber, 1993: 85).

Öte yandan Weber, insanın siyaseti meslek edinmesinde iki yolun olduğunu söylemektedir. birincisi siyaset "sayesinde" yaşamak; ikincisi de siyaset "için" yaşamak. Ancak insanlar kural olarak hem düşünce hem de uygulama düzeyinde ikisini de yaparlar. Bu ayrım, sorunun daha çok maddi (iktisadi) yönüyle ilgilidir. Siyaseti kendine sürekli bir geçim kaynağı yapmaya çalışan kişiler meslek olarak siyaset "sayesinde" yaşarlar, bunu yapmayanlar ise siyaset "için" yaşarlar. Devletin sadece "siyaset için yaşayanlar" tarafından yönetilmesi, önde gelen siyasal kesiminin plütokratik olarak devşirilmesini de zorunlu kılmaktadır.

Weber çağımızda ortaya çıkan çağdaş bürokratların, bir yandan maddi olarak siyaset "sayesinde" yaşayan profesyonel politikacılar olduğunu öte yandan da uzun yıllar süren hazırlık eğitimi sonucu uzmanlaşmış yüksek nitelikli profesyonel bir iş gücü olduklarını söylemektedir (Weber, 1993: 89). Ancak gerçek bürokratlar siyasete karışmamalı, kendini "yansız yönetim"e vermelidirler. Bürokratların onuru, üst düzey yetkililerden gelen emir-

leri, ki bu emirlerin yanlış olduğunu görseler bile, kendi inançlarına tam uyuyormuşçasına titizlikle uygulamakla ilgilidir. Buna karşın siyasal liderin onuru ise, yaptıkları işlerin tüm sorumluluğunu üstlenmekle ilgilidir. Bundan dolayı yüksek ahlaklı bürokratlar doğaları gereği kötü politikacılar; yani siyasal anlamda sorumsuz politikacılar (Weber, 1993: 96).

c) Siyasal Liderin Ahlak Sorunu

Buraya kadar anlatılan şeyler, konferansın asıl konusu olan siyasal liderin ahlakı konusunu açıklığa kavuşturmak için ele alınmıştır. Asıl ilgilendiği konu olan ahlak mevzuuna gelince Weber, ilk önce siyaset mesleğinin insana her şeyden önce bir iktidar duygusu vereceğini belirtmektedir. Siyasette iktidarın kaçınılmaz bir araç, iktidar mücadelesinin de tüm siyasetin itici güçlerinden birisi olduğunu söylemektedir. Böyle olmakla birlikte, iktidar duygusuyla kendini tatmin etme ve iktidar için iktidara tapınma gibi durumlar siyasal gücü kötü bir biçimde yozlaştırmaktadır. Weber, bunları göz önünde tutarak şöyle bir soru yöneltmektedir: “Bir politikacı hangi niteliklere sahipse elindeki iktidarın kendisine yüklediği sorumluluğun hakkını verebilir?” (Weber, 1993: 113). Weber, bu soruya zorunlu olarak ahlak konusu açıklığa kavuşturularak cevap verilebileceğini söylemektedir.

Weber, politikacı için başlıca şu üç niteliğin, “tutku, sorumluluk duygusu ve denge” belirleyici olduğunu söylemektedir. Ona göre tutku, bir davaya tutkuyla (hırsla) sarılmaktır. Ancak salt tutku yeterli değildir. Tutku, yani o davaya adanmışlık duygusu, o davanın sorumluluğunu yüklenme eylemiyle birleşmedikçe bir insanı politikacı yapmaya yetmez. Onun için de olaylara ve insanlara mesafeli davranarak bunları sakın kafayla yargılayabilme yeteneği gerekmektedir ki, dengeden de kastedilen budur. Siyaset ruhla ya da vücudun başka organlarıyla değil, kafayla yürütülür. Ayrıca siyaset, bir entelektüel oyunu değil; ciddi bir insan davranışdır. Böyle olduğu için de siyaset tutkusu ancak hırstan doğmuştur ve bundan beslenmektedir. Ancak bir politikacı davaya mesafeli davranamazsa, kudretin getirebileceği kendini beğenmişlikten asla kurtulamaz. O yüzden tutkusunun yanında duygu ve davranışlarının sınırlarını bilecek ve bir dengede tutacaktır. Kısacası, iyi bir politikacı olmak için yukarıda saydığımız üç niteliğin hiç birinden vazgeçilmesi mümkün değildir. Birinci konferansta Weber, aynı şekilde "tutku"nun bilim adamı için de ne kadar gerekli olduğu görüşünü savunmuştu.

Konferansın devamında Weber, öyleyse sıcak bir tutku ile soğukkanlı bir dengenin aynı kişide nasıl bir araya gelebileceği sorusunu sormaktadır.

Bu sorunun cevabını ararken devletin elinde meşru şiddet aracının bulunduğu durumunu hatırlamamız gerektiğini ve siyasetin ahlak sorularını diğer ahlak sorularından ayırt eden özelliğın, bu durumdan kaynaklandığını söylemektedir (Weber, 1993: 122).

Weber burada Hristiyan mutlak ahlakçılık görüşünü öne sürmektedir. Hristiyan mutlak ahlakçı görüşe göre, gerçeği söylemek bir görevdir. Bunun sonucu ne olursa olsun mutlak ahlakçının umurunda bile değildir. Buna karşın bir politikacı için önemli olanın, gelecek ve geleceğe karşı sorumluluk duymak olduğunu göz önünde bulundurursak, siyasette bu mutlak ahlakçılık görüşü geçerli değildir (Weber, 1993: 116-118).

Şu halde Weber'e göre iki tür ahlak söz konusudur;

1. Mutlak erekler ahlakı
2. Sorumluluk ahlakı.

Birincisine inananlar, saf niyetilerin taşkınlıklarının durdurulmasını sağlama sorumluluğunu duymakla yetinirler ve bunun için her türlü yola başvururlar. Bunun doğuracağı kötü sonuçlarla da pek ilgilenmezler. İkincisine inananlar ise, insanların ortalama eksikliklerini göze alarak, önceden görebildikleri kadarıyla, yaptıkları eylemlerin sonuçlarını üstlerine alırlar (Weber, 1993: 118). Weber, dünyada iyiliğın her zaman iyilikten, kötülüğün her zaman kötülükten doğabileceği düşüncesinin doğru olmadığını, "iyi" amaçların gerçekleştirilebilmesi için, birçok durumda, ortaya çıkabileceği kötü yan etkilerin ve ödenecek bedelin de göz önünde bulundurularak, politikacı için ikincisinin yani "sorumluluk ahlakı"nın daha önemli olduğunu söylemektedir (Weber, 1993: 119-120). Öte yandan hangi amaçlarla olursa olsun şiddet araçlarıyla ilişki kuran kişi bunun sonuçlarına katlanmak durumundadır. Çağdaş dünyada şiddet yoluyla mutlak adaleti yerleştirmek isteyen kişinin yandaşlara ihtiyacı vardır. Weber devrimin başarılı olabilmesi için bu yandaşların "disiplin uğruna entellektüel bakımdan proleterleşmesi" gerektiğini söylemektedir (Weber, 1993: 123).

Her politikacı bu ahlaki paradoksları anlayıp onun etkisi altında kendisinin nasıl davranacağını bilmeli ve onun etkisi altındaki kendi davranışlarından sorumlu olabilmelidir. Böyle bir insan, "mutlak erekler ahlakı" ile "sorumluluk ahlakı"nı bir anlamda uzlaştırabilen bir insandır. Şöyle ki, bir insan ne kadar düşünürse düşünsün kendi eylemlerinin sonucunu önceden tam olarak bilemez. O zaman "sorumluluk ahlakı"yla hareket edenler, kötü sonuçların ortaya çıkma ihtimalini düşündükçe hiçbir şey yapamaz hale ge-

lebilirler. Burada Weber, siyasetin kafa işi olduğunu, ama yalnızca kafayla yapılmadığını bir daha vurgulayarak kafasındaki politikacı tipini şöyle çizmektedir: *Kendi eylemlerinin sonuçları karşısında sorumluluğunu gerçekten yüreğinde ve ruhunda duyan, "sorumluluk ahlakı"yla hareket eden ve en sonunda "Benden bu kadar, daha fazlasını yapamam" diyeceği bir noktaya, yani "mutlak erekler ahlakı"yla karar verecek noktaya varan kişidir* (Weber, 1993: 124).

Bu durumda iki ahlakın birbirini tamamlayıcı hale geldiği sonucuna ulaşmaktayız.

Daha önce gördüğümüz gibi Weber, insanın bir hedefi ya da değer yargı sistemini seçme işini bilimsel yöntemlerle açıklayamayacağı kanısında idi. Dolayısıyla ona göre günümüzde gücü paylaşmaya ya da gücün dağılımını etkilemeye çalışma işi olan siyasetin bilimsel olarak açıklanması mümkün değildir. Çünkü bir siyasal lider bir hedefin gerçekleştirilmesi için gücün dağılımını etkilemeye kalkışır ve bu hedefin saptanması işi ise irrasyonel bir iştir. Böylece bilimin sınırının bilincinde olan Weber, ancak ahlak çerçevesinde bir siyasetçinin nasıl olması gerektiği sorununu ele alabilmiştir. Buradan hareketle politikacılar için belirleyici psikolojik nitelikleri sıralamıştır. Weber'e göre, politikacının belirleyici psikolojik niteliği, gerçekleri sakın bir biçimde içsel olarak özümleme yeteneğidir. Onun için de olaylara ve insanlara karşı mesafeli olmalıdır. "Mesafeli olmamak" kendi başına bir politikacı için ölümcül günahlardan biridir. Weber, siyasetin "kalın tahtaları delmek gibi güç ve yavaş ilerleyen bir uğraş" olduğundan bahsederek "hem tutku hem de geniş görüşlülük" istediğini belirtmiş ve "Eğer insanoğlu hep mümkün olmayana erişmek isteğini ortaya koymasaydı; mümkün olana bile ulaşmazdı" sözlerini tarihsel deneyimlerini dayanarak göstererek söylemiştir (Weber, 1993: 125). Weber, bunların ancak "lider" in ya da "kahraman" ın işi olduğunu söyleyerek devrim havasının estiği zamanın Almanya'sında aslında lider nitelikli olmayan kişilerin kendisinde böyle bir niteliğin olduğunu sanarak hareket ettikleri durumunu da eleştirmektedir. "Meslek Olarak Bilim" yapıtında da olduğu gibi burada da liderlik niteliği taşımayan kişilerin siyasete karışmak yerine günlük işleriyle uğraşması gerektiğini söylemekte; ancak ve ancak irrasyonel olgularla dolu olan bu dünyada tereddüt etmeden "Her şeye rağmen" diyebilen kişinin, siyaset konusunda *beruf* sahibi olduğunu belirterek konuşmasını tamamlamamıştır.

Değerlendirme

Çalışmamızda buraya kadar Weber'in her iki konferansında da anlattıklarını özetleyerek onun bilim ve siyaset konusundaki düşüncelerini ortaya koymaya çalıştık. Değerlendirme kısmında ise bu iki yapıt arasında bir bağlantı kurarak, bilim adamı ve siyasal liderlik arasındaki ilişki konusunda Weber'in düşüncelerini anlamaya çalışacağız.

1. Weber, her iki konferansında da kendisine göre "insanoğlu için bir kader" olan rasyonelleşme üzerinde önemle durmaktadır. "Meslek Olarak Bilim" konferansında bilimin, rasyonelleşme sürecinin en önemli parçası olduğunu, dolayısıyla bilimin insanoğlunun ilerleme sürecindeki en önemli faktör olduğunu söylemektedir. Ancak "Meslek Olarak Siyaset" konferansında, insanoğlunun kaderi olan rasyonelleşme sürecinde bu dünyadaki irrasyonel olguların tamamen yok olmadığını ve tarihsel süreç içinde ortaya çıkan bürokratik devlet düzeninin de en rasyonelleşmiş devlet düzeni olduğunu söylemiştir.

Meslek Olarak Siyaset yapıtıdaysa Weber, siyasette meşru şiddet aracının söz konusu olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla siyaset "irrasyonel bir insan davranışı"dır. Weber, rasyonel olgular ile irrasyonel olgular arasında bir çizgi çizmekte ve bu çizgiyi aşmamaya dikkat etmektedir. Dünyadaki rasyonel ve irrasyonel olguları anlamaya çalışan Weber'e göre sosyal bilimin görevi de bu anlama çabasıdır.

2. Weber, günümüz dünyasındaki insanın temel görevinin, yaşamlarının iplerini tutan "Tanrı"yı bulup buna itaat etmek olduğunu söylemektedir (Weber, 1993: 151). İnsanlar böyle davranmakla çeşitli değer yargısı sistemleri arasındaki çatışmayı yatıştırmasalar bile en azından birbirlerine karışmalarını önleyebilirler. Weber, değer yargısı sistemlerinin birbirlerine müdahaleleri yüzünden bu dünyada, özellikle zamanın Almanya'sında olumsuz sonuçlar ortaya çıktığı, ancak bunun da önlenmesi gerektiği kanısındadır. Buna yardımcı olabilecek olan da, bir bilim adamının ya da bir siyasetçinin dolayısıyla bir insanın ahlakıdır.

3. Weber'in ortaya koyduğu ideal bilim adamı ve ideal siyasal lider tiplerinde ahlakın çok önemli yer işgal etmekte olduğunu görmekteyiz. Bilimin görevi ve sınırını ortaya koyarken Weber, bilim adamı için geçerli olan ahlakın (erdem) yalnız akademik dürüstlük olduğunu söylemektedir. Devletin elinde olan meşru şiddet aracını kullanma hakkına sahip olan siyasal lider için ise "sorumluluk ahlakı"nın çok önemli olduğunu söylemiştir. Başka bir

ifadeyle bilim adamı ve siyasetçi söz konusu ahlaka sahip olduğu takdirde bu dünya, değer yargılarının bir birine müdahalelerinden ve bundan doğabilecek olumsuz etkilerden kurtulabilecektir. Ancak burada önemle belirtmek gerekir ki, her iki konferansta ele alınan bilim adamı, siyasal lider ve bürokratlar içinde siyasal lidere düşen sorumluluk payı diğerlerine göre oldukça büyüktür. Bürokrat ve bürokrat olarak siyasete yardımcı olan bilim adamı, görev başındayken kendi değer yargısını ileri sürememekte; siyasal liderin değer yargısı çerçevesinde iş yapmak zorundadırlar. Oysa siyasal lider toplumun geleceği için bir hedef seçerken sonuçta az çok kendi değer yargısını katmış olacaktır. Yani keyfi de davranabileceği durumlar söz konusudur. Siyasal lider keyfi davransa da büyük bir yanlış yapsa da bürokratlar ona itaat etmek zorundadırlar. Böyle bir durumun ortaya çıkmasını önlemek için Weber'in ileri sürdüğü çözüm önerisi "sorumluluk ahlakı"dır. Ne var ki siyasal lideri sorumluluk ahlakına zorlayan da siyasal liderin kendisinden başkası değildir. İşte Weber'in bu düşüncesi oldukça ülkücü olup uygulama gücünden şüphe edilebilmektedir. Ancak böyle bir düşüncenin ileri sürülmüş olmasının arkasında, zamanın Almanya'sının bulunduğu olağanüstü durumu ve bu yapının böyle bir ortam içinde verilen bir "konferans" olması etkili olmuştur.

“Sorumluluk Ahlak”ı önerisi, günümüz dünyasında yaygın olan, hatta kaçınılmaz olan "işbölümü" ile de ilgilidir. Şöyle ki, zamanın Almanya'sında sadece bilime kendini adanması gereken bilim adamları, sınıfta pratik siyaseti ele almakta, açıkçası demogogluk ve peygamberlik yapmaktadırlar. Böylece üniversitede siyasal lidere itaat etmesi gereken bürokratlar siyasal liderin yerine geçiyorlardı. Kimse kendi mesleğine itaat etmeyerek başkasının yapması gereken işlere karışıyordu. Bunun sonucunda zamanın Almanya'sında büyük bir kargaşa yaşanıyor. Daha önceden bahsedildiği gibi Weber'e göre, insanı mükemmel bir bilgin ve hoca yapan niteliklerle onu pratik yaşamda ve özel olarak da siyaset alanında yol gösterici bir önder yapan nitelikler aynı değildir (Weber, 1993: 146). Dolayısıyla bir bilim adamı siyasal lider olamaz. O halde bilim adamı hiç mi siyasete karışmayacaktır?

Weber bu soruya bilimin sınırlarını çizerek cevap vermeye çalışmıştır. Ona göre bilim, "Nasıl yaşamalıyız?" sorusuna cevap vermez, yani insana hangi değer yargısı sistemine göre hareket etmesi gerektiğini öğretmez. Hangi değer yargısını seçme konusunda insanlar kendi başına karar veremeleri gerekir. Bilimin "Hangi değer yargısı sistemini seçeceğiz?" sorusuna cevap verememesi, bilimin sınırını göstermektedir. Bilim, tüm dünyanın anlamını öğretmez; onun birer parçası olan her bir değer yargısı sistemi içinde,

mantıklı ve tutarlı bir biçimde hareket etmenin ne olduğu konusunda bilgi verir. Bilim bir siyasal lidere kendi seçtiği mutlak dünya görüşü doğrultusunda hareket ettiği takdirde hangi aracın kullanılmasının uygun olacağı, ne gibi yan etkilerin doğabileceği ve ne gibi sonuçlara ulaşılabileceği konusunda bir ölçüde bilgi verebilir. Weber'e göre bilim, bu anlamda "ciddi bir insan davranışı" olan siyasete yardımcı olabilir. Başka bir ifadeyle bir bilim adamı siyasal lider olamaz; ama bürokrat olabilir.

Kaynaklar

Ana Britanica Ansiklopedisi, C: 22

Aron, Raymond, *Toplumbilim Düşüncesinde Ana Akımlar, Pareto, Weber, Durkheim*, (Çev: Fevzi Yalım, ?, Ankara, 1973

Axtmann, Roland, *State Formation and the Disciplined Individual in Weber's Historical Sociology*, R. Schroeder (Der), Max Weber, *Democracy and Modernization*, St. Martin Press, Inc., New York, 1998

Gerth, Hans. H.- Mills, C. Wrights , *Max Weber Sosyoloji Yazıları*, (Çev: Taha Parla), Hürriyet Vakfı Yay, İstanbul, 1993

Giddens, Anthony, *Max Weber Düşüncesinde Siyaset ve Sosyoloji*, (Çev: Ahmet Çiğdem), Vadi Yay, Ankara, 1992

Ringer, Fritz, *Weber'in Metodolojisi*, Kültür ve Toplum Bilimlerinin Birleşimi (Çev. Mehmet Küçük), Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2003

Vergin, Nur, *Siyasetin Sosyolojisi*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003

Weber, Max, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, (Çev: Zeynep Gürata), Ayraç Yay, Ankara, 2002.

Weber, Max, *Rosher and Knies: The Logical Problems of Historical Economics*, Free Press, New York, 1975.

Weber, Max, *Sosyolojinin Temel Kavramları ve Meslek Olarak İlim*, (Çev: Medeni Beyaztaş), Efkâr Yay, İstanbul, 2004

Wikipedia The Free Encyclopedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Max_weber 05.05.2008.